

KRÚDY avagy a helybenutazás

Egy óbudai ház előtt vörös postakocsi vesztegelt, vagy csak a gyászkocsi? Egy korabeli napihír felévszázados évfordulója ez: 1933. május 12-én — Móricz szavaival: — „Krúdy elaludt”. És kicsoda elalvás volt ez! A bélistás kistisztviselő, a sírógőrcsig csalódott kiscselédé, a lejtőre jutott bonviváné, a kiöregedett bokszolóé; minden idők egyik legnagyobb magyar írója zárta le életművét ezzel a tétova és örökre tisztázatlan elalvással, majdnem ötvenöt esztendő korában, miután előző napon helyi hivatalokkal került kicsinyes összeütközésbe, előző hónapokon kórházi ágyon hevert egykori atléta- teste, előző években megalapozta végleges anyagi bizonytalanságát; villanyát levágták, lakberét követelték s egy félliter savanyú bor mellett fálnak fordulva találták másnap, holtan, mint Bárczy Benőt, csak a tör volt benne láthatatlan. Olyan halál, melyet legfennebb egy Krúdy tudott volna épületesen végiggondolni. Érdekes elgondolkozni azon, hogy amilyen szabályszerűen befutnak aztán

a rehabilitációk, annyira robbanásig feszülnek az elszámolatlan körülményektől. A kor bizonyára kifizette helyette a villanyszámlát, a lakbérhátrálékot, de ez már nem varázsolt új Krúdy-művet a *nyájas s a nagyérdemű* asztalára; valamint az sem egészen vigasztaló, hogyha később, utólag, lehetőleg más nemzedékek, a maguk újabb, szinte elkerülhetetlen süket tévedései és műveletlenségei közepette, derekasan beismerik az előzők tévedéseit. Am efféle alakult a dolgok ritmusa: Katona József felmagasztalása, gyűjtés Vörösmarty árvainak, hitviták, ömlengés Madách körül, utca, tér, természeti környezet és lakótelep elnevezése a szellem vonatszerencsétlenségei nyomán. Nagyjából nem több e kis irodalmi esemény felévszázados tanulsága sem, az életrajzi dátumé, mely egy kivételes alkotó egyetlen életére akasztotta oda (idejekorán) a második zárójelet. Az életmű pedig akkora, hogy összegyűjtése — tehát alapos számbavétele — még be sem fejeződhetett. A legkülönö-

sebb feltevés vele kapcsolatban, hogy ettől az idővel ugyan dacoló írásművészettől a korabeli közönség abban a pillanatban annyi minden — a ma madártávlatából már lassan kibogozható körülmény összejátszása folytán — más felé fordult; talán kicsit a szakközvélemény is. Tűnjék ez hár ostoba méltánytalanságnak, tényként fogadható el, miképpen tény az alkotó örök kiszolgáltatottsága is, amennyiben közelről az óriás is csak egy Krúdy az albertleti szoba recsegő ágán, csak egy villany-, víz-, gáz-, rádióelőfizető, egy villamosjegy váltó járókelő. Krúdy különben is a század irodalmának egyik nagy magányosa volt: bár között mindenütt s nagyon is fogékony volt mindazokra a hatásokra, melyek a kor atmoszférájából az epika fölött gomolyogtak, nem csatlakozott egyetlen irányzathoz sem: bizonyára, mert nem az irodalmat akarta célba juttatni, hanem mindazt, amire jó maga az irodalom. A szakdiagnózis szerint: pályája a XX. századi magyar irodalomban sajátos jelenségként

egyesít valami késői (?) romantikát s az akkor még vadonat-modernnek ható irodalmi impresszionizmust. Tény, hogy mindezt nagyon is realista társadalom- és lélekábrázolással egyesítette, minden bizonnyal nem elméleti spekuláció, csupán zsenije alkataból következőleg. És milyen nyugtalan dinamikával! Krúdy, aki talán ki se mozdult hazájából, szüntelenül utazik olvasójával: keresztül az élet-életéken, s az élet(ek) álman, mely a lét egyik másik eszméleti állapota, és keresztül hazája időin s térein, el-kepesztő megfigyelőként, szavát nem felejtve a részletektől s az érzékletességet nem tagadva meg a nagyban sem, oly könnyedén adva vissza a lényegét az újabb átgondolásnak, amilyen nehezen megközelíthetően vagon az oldva a földrajzi és történelmi mindennapokban. A világ, egy kor világának fizikai és szellemi, architekturalis, természeti és társadalmi állapota nála a festmény s a zenemű. A látvány s a kontempláció, a fénykép s a mozgófilm, a béke s a dráma műfaji és műformai keveredésében és egyik lehetséges mega-koncentrációjában marad fenn az írásban. Az, ami Krúdy írásművészetében a magyar epi-

kában beérett, olyan nyelvi és szemléleti alap, melyre nem nélkülözhetően meg nyilvánuló folytonosság, legkevésbé külsőségek fásztó epigonizmusa épülhet, de amely nélkül — matematikailag kimutathatóan — utána nem létezhet tőle független ábrázolás. Krúdy egyik hídunk az írásművészet európaiságához: az önmagát emberiség-közérdekűen elmesélni képes táj, jóértelemben vidék, rész, *partium* méltóságához, értékéhez. Krúdy egy olyan goethei egyetemesség kísérlete, melytől számon lehet kérni az örök *itt és most* jegyében teljesített legvégző szolgálatot is. Helybenutazásának kultúrája elvisz a világhoz és elhozza nekünk a világot, a világot. Nagy példája nem a jelzők repkényeiben, a stílus arabeszkjeiben, a cselekmény folyondárjaiban kuszik tovább, hanem ama *totalis* művészi észjárásban, mely nála az epikumot megtalálja, létrehozza. Az ilyen lant minden korban, a föld minden irodalmában Odüsszeusz ija, Frundsberg kardja, Toldi buzogánya: kezelése titáni erőnek próbája, ez áhitattal már belátható csendes, esendő fálnakfordulása ötvenedik évfordulóján.

LASZLOFFY ALADAR